

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію **Зінченко Вероніки Михайлівни**
«УКРАЇНСЬКИЙ БАЛЕТ ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗВИТКУ, ЖАНРОВО-ІНТОНАЦІЙНА СПЕЦИФІКА»,
подану на здобуття наукового ступеню доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»

Минулорічна «ревіталізація балету» Анатолія Кос-Анатольського «Сойчине крило» на сюжет новели Івана Франка, написаного у 1956 році, нещодавні резонансні прем'єри балетів Олександра Родіна, гучні постановки балетів Євгена Станковича вчергове засвідчують і гостру зацікавленість українським балетом, і невичерпну унікальність національної скарбниці жанру. Звернення Вероніки Михайлівни Зінченко у дисертації «Український балет доби Незалежності: тенденції розвитку, жанрово-інтонаційна специфіка» до яскравого, та усе ще недослідженого феномену балетної музики, що складає оригінальний жанрово-стильовий локус музичної культури України доби Незалежності, беззаперечно, є важливим та *актуальним* науковим завданням. На сьогодні у вітчизняному музикознавстві ще й досі не сформовано стале наукове та методологічне підґрунтя для подібних розвідок, тому дослідження В. Зінченко, перш за все, відрізняється суттєвою вагомістю параметрів *новизни*. Відтак, основу рецензованої дисертації складають, переважно, особисті напрацювання та підсумки багаторічних розвідок її авторки, яка впевнено долає складнощі на шляху пошуків відповідної методології дослідження, залучаючи широке коло напрацювань сфери споріднених гуманітарних наук. У підсумку, методологічний інструментарій В. Зінченко фокусує увагу на різних аспектах музикознавчої методології, що видається вдалою стратегією успіху її комплексного дослідження жанрово-інтонаційних і соціокультурних параметрів сучасного українського балету. Принагідно зазначимо: гасла неймінгу й окреслений об'єкт дисертації вдало спрямовують акценти дослідження саме на актуальний нині дискурс незалежності, національної самобутності, привертаючи увагу до новаторських талановитих опусів балетної скарбниці кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Окремо відмітимо і складну пошукову роботу В. Зінченко, спрямовану на формування аналітичного підґрунтя її дослідження. Творчій внесок тих композиторів, які визначили напрями розвитку українського балету, у дисертації отримує системний аналіз, підсумки якого набувають особливої цінності ще й тому, що більшість творів, не дивлячись на резонансні прем'єри та вже сталі сформовані виконавські традиції, існують у рукописах. На сторінках роботи розглянутий і доволі цілісний шар балетної культури України: авторка не оминає аспекти «тісної творчої консолідації композитора з усіма учасниками балетного процесу» (стор. 197 дисертації), активація такого широкого контексту надає підстави для поглиблення ґрунтовних висновків дослідження В. Зінченко.

Спілкування дисертантки з композиторами, режисерами-постановниками балетів дозволяє В. Зінченко залучити до аргументації власних позицій безцінне першоджерело авторських рефлексій і більш глибинно окреслити напрями творчих знахідок композиторів. Відмітимо вдалий відбір персоналій та опусів для аналітичних розділів роботи: у дисертації вперше отримують історико-культурну оцінку та системний розгляд нові та новітні твори українських композиторів Ю. Шевченка, В. Польової, Л. Юріної, О. Козаренка, Ю. Гомельської, О. Родіна, О. Шимка, М. Шалигіна, О. Шпудейка, В. Рекала та інших.

Генераційна стратифікація представляється цінною знахідкою для розкриття проблематики цілісності вітчизняної композиторської школи в аспекті традиції та новаторства – і у цьому питанні В. Зінченко демонструє обізнаність у різних етапах історії української балетної музики, охоплюючи контекст формування, розквіту вітчизняного балету та певної стагнації жанру в радянські часи, особливо відмічає риси жанрово-стильової незалежності від офіційних естетичних догм у радянських балетах, але концентруючи основну дослідницьку увагу на українському балеті від доби Незалежності – до сьогодення.

Особливої відзнаки заслуговує увага дисертантки на балетах, що актуалізують трагічність подій історії України, а саме – військової агресії росії

від 2014 року і до повномасштабного вторгнення у 2022 році. Підрозділ 3.5. «Балетний жанр як спосіб рефлексії військових подій в Україні» вводить у науковий обіг балети «Долі» Юлії Гомельської (2016), «Mariupol» (2022) Івана Гаркуши, «Мій дім на двох ногах» Віктора Рекала (2023) та квадробалет «Незламні» Анастасії Комлікової (2024).

Принагідно відмітимо певний резонанс ідей дисертації В. Зінченко в контексті нашого непростого часу, а саме – її внесок у популяризацію творчості українських композиторів у європейських країнах та, відповідно, певний розголос трагічних сторінок сучасної історії України, що прямо відбиваються у балетному жанрі. Подібні висновки можна зробити на підставі напрямів апробації наукових положень дисертації В. Зінченко: критичних статей, рецензій та серії авторських фільмів авторки дисертації про український балет європейськими мовами.

Неможливо оминати увагою і тематику виступів В. Зінченко на конференціях у Варшаві, Вільнюсі, Бонні, Кельні, вагомість низки досліджень у колаборації з міжнародними науковими установами, що поглиблюють проблематику дисертації, популяризують її висновки. Зокрема, зазначимо такі проєкти: «Rach de deux: Варшава – Київ»; «Порівняльне дослідження сучасного балету в Україні та Польщі»; «Зміна колоніальних нарративів у європоцентричній історії музики» (Департамент драми і музики, Канада); «Бренд “Російський балет” як втілення тоталітаризму в історії мистецтва» (Cologne/Bonn Academy in Exile, Німеччина)». Відзначене набуває особливого резонансу в трагічні роки війни 2022–2024. Глибинне та різноаспектне занурення у проблематику дозволило В. Зінченко у дисертації визначити та оприятити творчі імпульси цілої генерації українських митців, що були суголосні ідейним постколоніальним позиціям пасіонаріїв від початку Доби незалежності.

Відтак, авторкою за визначеними критеріями відібрані балети-репрезентанти доби Незалежності. Концепційний задум роботи розкривається у чіткій логіці побудови тексту дисертації і послідовно висвітлює важливі аспекти дослідження. Цікавим є критичний аналіз наукової літератури, розгляд

та корекція В. Зінченко проблемних зон балетознавства у першому розділі дисертації, зокрема, стале «нівелювання [у багатьох класичних роботах про український балет] впливу гілки європейського балету на українське мистецтво інших балетних шкіл, зокрема варшавської, представники якої були біля витоків українського національного балету» (цитата зі стор. 29); або доповнення вказівками на орієнтальну сферу образності балету В. Польової «Гагаку» 1994 року створення, що суттєво зміщує акценти аналітичної розвідки Л. Хоцяновської (стор. 40 дисертації). У цілому, огляд літератури відрізняється широтою охоплення та систематизацією дуже широкого кола джерел (культурологічних, музично-театральних, хореографічних, мистецтвознавчих та музикознавчих розвідок та ін.), що, безумовно, сприяє ґрунтовності проведеного дослідження та аргументації власного алгоритму В. Зінченко. Можна підтримати цей намір авторки і доповнити її перелік принаймні двома сучасними монографіями щодо театрального танцю Погребняк Марини (у списку літератури згадується лише її стаття 2020 року), між тим монографії М. Погребняк є більш розлогими, це: 1) Танець «модерн» ХХ ст.: витoki, стильова типологія, панорама історичної ходи, еволюція : монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015. 312 с.; та 2) Погребняк М. М. Нові напрями театрального танцю ХХ — початку ХХІ ст.: історико-культурні передумови, крос-культурні зв'язки, стильова типологія. Київ; Полтава : Астроя, 2020. 327 с. Принаймні, корисними можуть виявитися авторські критерії Погребняк М. М. щодо стратифікації сучасних хореографічних творів та класифікації театрального танцю (неокласичний танець і джаз-танець, різновидів танцю «модерн» ХХ ст.: експресіоністичний танець, «contemporary dance», «модерн-джаз-танець», «стилізований народний танець», «анкоку-буто»), дослідження їх генезису.

У другому та третьому підрозділах оригінальними знахідками авторки є залучення соціокультурних параметрів та «теорії поколінь» до дослідницького інструментарію. Дослідниця пропонує власне тлумачення багатьох культурно-мистецьких феноменів, доводить доцільність і легітимність їх термінологічного статусу у музикознавчій роботі. Вже у другому розділі роботи В. Зінченко

пропонує корекцію наявних поглядів на типологію балетного жанру. Попередньо – унебезпечує власне тлумачення, акцентуючи змістові фокуси використаних у дисертації провідних дефініцій, як-от: «жанр», «сучасний балет», «балет». Щодо умов тлумачення магістрального жанру «балет», авторський погляд виявляється переконливим та універсальним, він дозволяє деяку корекцію композиторського самовизначення, що існує у каталогах творів композиторів: «Отже, балет стає власне *балетом* лише в момент сценічної реалізації задуму названих митців», саме тому, наприклад, опуси В. Губаренка «Liebestod» і «Зелені святки» можна впевнено вважати лише «музикою до балету» (стор. 74).

З ретельного огляду та об'єктивного аналізу існуючих численних варіантів типології балетного жанру стає зрозумілим, що це завдання у працях науковців різних галузей все ще залишається відкритим, а для музикознавства – вкрай актуальним, тому розроблена Веронікою Зінченко її власна типологія за *музичними критеріями* має значний евристичний потенціал як для проведеного нею дослідження, так і подальшого вивчення балетного жанру. Відзначимо доцільність подібного відбору, переконливість та гармонічну побудову складових типології В. Зінченко, системність: узгодженість ваги провідних критеріїв та похідних моделей жанру, що конструюються на їх базі і відносять підтвердження у композиторській практиці. Саме успішне вирішення провідного теоретико-методологічного завдання дисертації обумовлює переконливість авторського самостійного погляду на панораму української балетної музики доби Незалежності, а власна обґрунтована типологізація В. Зінченко та її аналітичні розвідки щодо жанрово-інтонаційної специфіки стають цінним внеском у науковий простір сучасного українського музикознавства.

Окремо відзначимо і якісну технічну сторону підготовки тексту та додатків дисертації: стилістичну вправність (за деякими дрібними виключеннями), ясність та логіку викладення, в цілому – добросовісну роботу з текстом, посиланнями, належним оформленням списку літератури, залученням

до широкої презентації унікальних матеріалів (іконографічний та нотний додатки).

Позитивне враження від ознайомлення з дисертацією викликає бажання заглибитися в окремі змістові позиції тексту.

1. Будь ласка, конкретизуйте, які саме аспекти дослідження застосовуються Вами у навчальному процесі, зокрема, при вивченні дисципліни «Інноваційні технології в музичній діяльності» (що зазначено на стор. 22 дисертації)?

2. Після ознайомлення з текстом Вашої дисертації виникає стійка впевненість у тому, що значення балету у творчості українських композиторів доби Незалежності – як певної сумарної цілісності української музичної культури – можливо окреслити і на рівні ментальної цілісності, надати цьому локусу не тільки хронологічного значення «доба», а й підкреслити моменти відстоювання незалежності від офіційних канонів жанру, моменти «виборювання незалежності», які співпадають із початком історичної доби Незалежності і призводять до формування унікальних рис національної жанрової традиції балету кінця XX – початку XXI ст. Прокоментуйте, будь ласка, можливість такої конотації слова «Незалежність» і чи враховували Ви цей факт при формулюванні назви дисертації.

3. У аналітичних розділах дисертації Ви деталізуєте художні образи балетів, відмічаєте їх символізацію, окреслюєте внесок кожного композитора у поглиблення та переосмислення літературного першоджерела, вдаєтесь до ґрунтового музикознавчого аналізу. Можна відмітити і вашу увагу до композиційних ідей авторів у виявленні принципів наскрізного розвитку музичної складової. Питання полягає у наступному: чи відгукається ідея виокремлення образів-символів Долі, Душі, Мужності та Надії у балеті «Кобзар» Ю. Шевченка та численних образів-символів у балеті «Гагаку» В. Польової у відповідному візуальному ряді балетів з вираженою етнічною специфікою? Чи наслідують пластичні системи хореографічної реалізації наявні в музичній драматургії комплекси, схожі на лейтмотивні систему?

Дисертація Зінченко Вероніки Михайлівни «Український балет доби Незалежності: тенденції розвитку, жанрово-інтонаційна специфіка» є оригінальним та самостійним дослідженням, що репрезентує науково обґрунтовані висновки. Публікації за темою дисертації представлені у необхідній кількості – три одноосібних наукових статті у фахових наукових виданнях України галузі «Мистецтвознавство» (спеціальність – 025) та одна одноосібна публікація у європейському науковому періодичному виданні (*Edukacja Muzyczna, Czasopismo naukowe*: ISSN 2545-3068, eISSN 2719-4922), які доповнені відомостями про 14 виступів на міжнародних та всеукраїнських конференціях, публікаціями тез та матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій (7 публікацій) та однієї статті у науковому виданні, не затверджену МОН України як фахове. Зміст публікацій розкриває провідні положення дисертації. Загалом, дисертація та наукові публікації виконані здобувачкою із дотриманням академічної доброчесності. Враховуючи все вищевикладене, вважаю, що дисертаційне дослідження *«Український балет доби Незалежності: тенденції розвитку, жанрово-інтонаційна специфіка»*, повністю відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до наукових робіт відповідного рівня, а його авторка – *Зінченко Вероніка Михайлівна* заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» з галузі знань 02 «Культура та мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувачка кафедри історії музики
Факультету виконавського мистецтва та музикознавства
Київської муніципальної академії музики ім. Р. М. Глієра
О. В. Василенко